

URSZULA ZIMOCH

MARTA HOZER-KOĆMIEL

Uniwersytet Szczeciński

KOBIETA W SPOŁECZEŃSTWIE INFORMACYJNYM EUROPY

Wprowadzenie

W ostatniej dekadzie odnotowuje się wzrost świadomości życia w społeczeństwie opartym na informacji. W niniejszym artykule podjęto się odpowiedzi na pytania: Czy kobiety pełnią w społeczeństwie informacyjnym (SI) taką samą rolę jak mężczyźni? W jaki sposób mierzyć uczestnictwo kobiet w SI? Jak kształtują się różnice pomiędzy krajami europejskimi i co jest ich przyczyną?

Analizę przeprowadzono dla ośmiu krajów biorących udział w projekcie WINNET8 realizowanym w ramach programu INTERREG IVC. Jednym z celów tego przedsięwzięcia jest aktywizacja kobiet na rynku pracy i promowanie zastosowania nowych technologii i innowacji.

1. Charakterystyka problemu w literaturze przedmiotu

Społeczeństwo informacyjne rozumiane jest jako „ogół ludzi mających powszechne i łatwe możliwości komunikowania się oraz dostęp do potrzebnych im informacji poprawiających warunki życia, wykonywanie pracy oraz wypełnianie powinności obywatelskich”¹. M. Bangemann definiuje SI jako przygotowane

¹ Raport 2 Kongresu Informatyki Polskiej, Poznań, Warszawa 1999, http://www.kongres.org.pl/on-line/2-gi_Kongres/Raport_P_1.html#03.

i zdolne do „użytkowania systemów informatycznych oraz wykorzystujące usługi telekomunikacyjne do przekazywania i przetwarzania informacji”². W literaturze przedmiotu pojawiają się również stwierdzenia, że w społeczeństwie informacyjnym dominują mężczyźni. P. Sienkiewicz i A. Dębska zwracają przykładowo uwagę na nieobecność kobiet jako podmiotu oraz przedmiotu rozważań³.

Pierwszy raz termin SI został użyty w 1963 roku w Japonii – w kraju o tradycyjnym podziale życia społecznego na sferę publiczną – przypisaną mężczyznom, i sferę prywatną – przypisaną kobietom. W bardziej „wyemancypowanej” Europie definicja SI pojawiła się w raporcie Bangemanna z 1994 roku, wraz ze strategią rozwoju nowoczesnych technologii. Ważnym momentem w rozwoju SI było również powstanie w 2000 roku inicjatywy eEurope mającej na celu informatyzację krajów członkowskich. Stworzone zostały plany działań, między innymi eEurope+ czy eEurope2005, w których zakładano silny rozwój takich dziedzin jak: e-zdrowie (*e-health*), e-administracja (*e-government*) czy naukę na odległość (*e-learning*)⁴. Przedrostek „e-” wpisał się w życie obywateli społeczeństwa informacyjnego, choć jeszcze w niedalekiej przeszłości popularnym był jedynie *e-mail*. Potwierdza to wpływ elektroniki (stąd „e-”) na coraz to nowe dziedziny funkcjonowania człowieka.

W sferze technicznej, w tym elektronicznej, od początku dominowali mężczyźni. Według danych statystycznych, w roku 1999 w Polsce wśród absolwentów wyższych szkół technicznych odsetek kobiet wynosił 37, a w roku 2009 roku – 38. Na studiach wyższych związanych z elektroniką odsetek kobiet wynosi około 1. Nieobecność kobiet w tych dziedzinach tłumaczy się brakiem ich predyspozycji do nauk ścisłych. Przeciwnicy takiego myślenia utrzymują, że jest to stereotyp, czyli uproszczone, często fałszywe myślenie, które przedostało się do przekonań zbiorowości. Czy zatem społeczeństwo informacyjne jest stworzone dla mężczyzn, czy jedynie przez mężczyzn?

Polskę, Finlandię, Szwecję, Portugalię, Włochy, Grecję, Bułgarię i Wielką Brytanię, oprócz członkostwa w Unii Europejskiej, łączy także uczestnictwo w projekcie WINNET8 (*Women In Net*) realizowanym w ramach programu INTERREG IVC. Głównymi założeniami projektu są: zwiększenie udziału

² M. Bangemann, w: *Spoleczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań z lat 2004–2008*, GUS, Warszawa 2010.

³ A. Dębska, P. Sienkiewicz, *Kobiety w społeczeństwie informacyjnym*, w: *Spoleczeństwo informacyjne – wizja czy rzeczywistość?*, AGH Uczelniane Wydawnictwo Naukowo-Dydaktyczne, Kraków 2004.

⁴ Zob. http://ec.europa.eu/information_society/europe/i2010/archive/eeurope/index_en.htm.

kobiet na rynku pracy, promowanie innowacyjności, przedsiębiorczości i stosowania nowych technologii. Szczególną uwagę zwraca się na uczestnictwo kobiet w społeczeństwie opartym na informacji. Przeprowadzane są ekspertyzy oraz zbierane dobre praktyki mające na celu poprawienie sytuacji kobiet. Jednym z polskich partnerów projektu jest Uniwersytet Szczeciński, który podjął się analizy i diagnozy sytuacji kobiet w krajach biorących udział w projekcie. Dotychczas zaprezentowano wyniki badań, w których zastosowano metody ilościowe do badania różnic i podobieństw na rynkach pracy poszczególnych krajów.

2. Wyniki badań

Kraje uczestniczące w projekcie WINNET8 różnią się między sobą pod wieloma względami, choć wykazują również pewne podobieństwa. Silne zróżnicowanie zaobserwowano dla wszystkich najważniejszych zmiennych rynku pracy – przeciętnego wynagrodzenia, współczynnika aktywności zawodowej, poziomu wykształcenia zatrudnionych kobiet, współczynnika zatrudnienia i udziału kobiet pracujących w niepełnym wymiarze pracy⁵. Wyodrębniono trzy, zbliżone pod względem ekonomicznym, grupy krajów – zamożne kraje Europy Północnej: Wielka Brytania, Szwecja i Finlandia, kraje Europy Południowej: Portugalia, Włochy i Grecja oraz trzecia grupa krajów najsłabiej prosperujących: Polska i Bułgaria. W dalszej części analizy zbadano, czy ten podział został utrzymany, biorąc pod uwagę rozwój sektora IT.

W tabeli 1 przedstawiono roczne wydatki na sektor informatyczny w latach 2007–2009. Badana zmienna wykazała silne zróżnicowanie w krajach uczestniczących w projekcie WINNET8. Najwyższe wartości zaobserwowano w Wielkiej Brytanii i we Włoszech. Na końcu pod względem wysokości wydatków uplasowały się Grecja i Bułgaria. Analiza przeprowadzona na podstawie wielkości absolutnych (w mln euro) nie uwzględnia wielkości danego kraju. Odniesienie badanej zmiennej do liczby mieszkańców ukazuje realny obraz aktywności w zakresie inwestowania w sektor IT. Trzy wymienione wcześniej grupy krajów europejskich pozostały w niezmiennym składzie. Największe wydatki na sektor IT na jednego mieszkańca ponoszą Szwecja, Wielka Brytania i Finlandia,

⁵ Szerzej na ten temat w pracy M. Hozer-Koćmiel, U. Zimoch, *Podobieństwa i różnice sytuacji kobiet na rynku pracy w krajach WINNET8* [artykuł w druku].

w dalszej kolejności kraje Europy Południowej: Portugalia, Włochy i Grecja, a najniższe – Polska i Bułgaria.

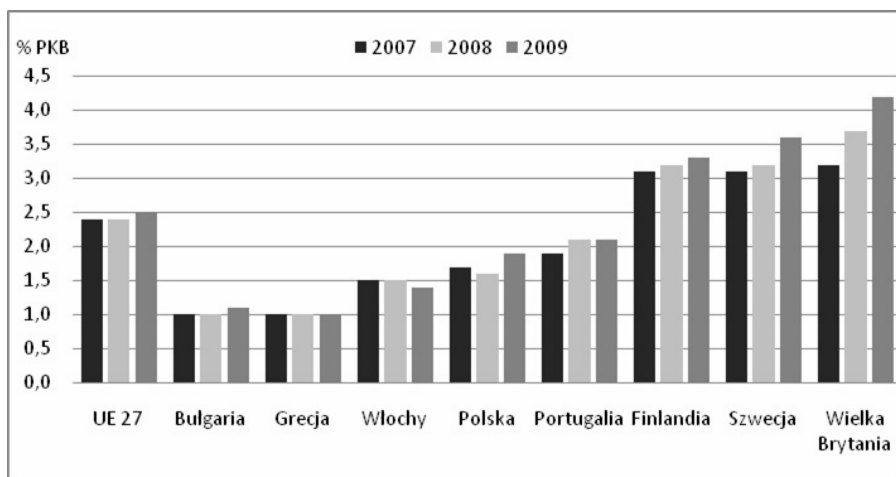
Tabela 1

Wydatki na sektor IT [mln euro] w latach 2007–2009
oraz wydatki na jednego mieszkańca w 2008 roku

Kraj	Wydatki [mln euro]			Wydatki na mieszkańca [euro] w 2008 r.
	2007	2008	2009	
Bułgaria	298	331	357	43
Grecja	2287	2411	2493	215
Włochy	22704	23028	21729	386
Polska	5295	5731	5926	150
Portugalia	3176	3444	3513	324
Finlandia	5637	5811	5703	1096
Szwecja	10429	10754	10526	1171
Wielka Brytania	65693	67336	65304	1101

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Wydatki na sektor IT na jednego mieszkańca są ujemnie skorelowane z tempem ich wzrostu. Analizując dynamikę wydatków „absolutnych” w euro w 2009 roku w stosunku do 2007 roku, należy stwierdzić, że najwyższy wzrost wystąpił w Bułgarii – 20%, następnie we Włoszech o 12% i 11% w Polsce, natomiast w Szwecji i Finlandii wydatki wzrosły zaledwie o 1%. Wydatki na sektor IT w Wielkiej Brytanii i Włoszech spadły w badanym okresie. Najwyższe przyrosty i najniższe wielkości wydatków na jednego mieszkańca odnotowano dla krajów, w których sektor IT jest w fazie rozwojowej. Są to kraje trzeciej – najmniej zamożnej – grupy: Polska i Bułgaria.

Rys. 1. Wydatki na sektor IT w % PKB w 2009 r. w wybranych krajach Europy

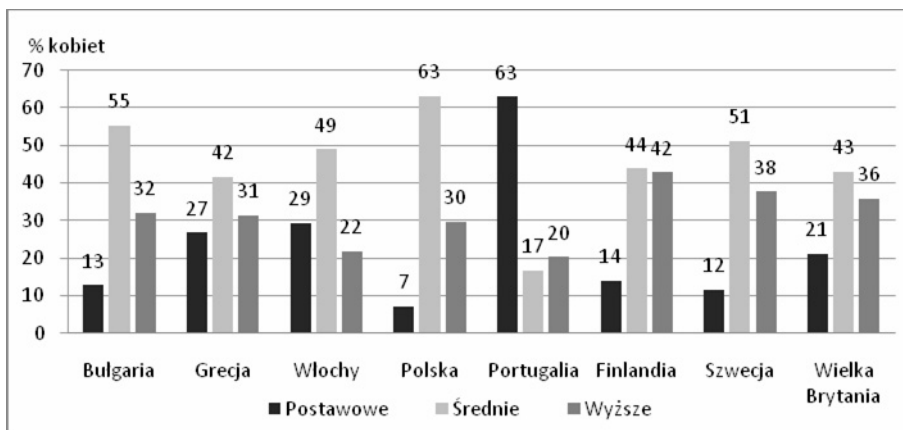
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Na rysunku 1 przedstawiono wydatki na sektor IT jako udział produktu krajowego brutto. Również w tym przypadku kraje uczestniczące w projekcie WINNET8 utrzymały porządek wyodrębnionych wcześniej trzech grup. Oznacza to, że im niższe PKB, tym niższy udział procentowy omawianych wydatków.

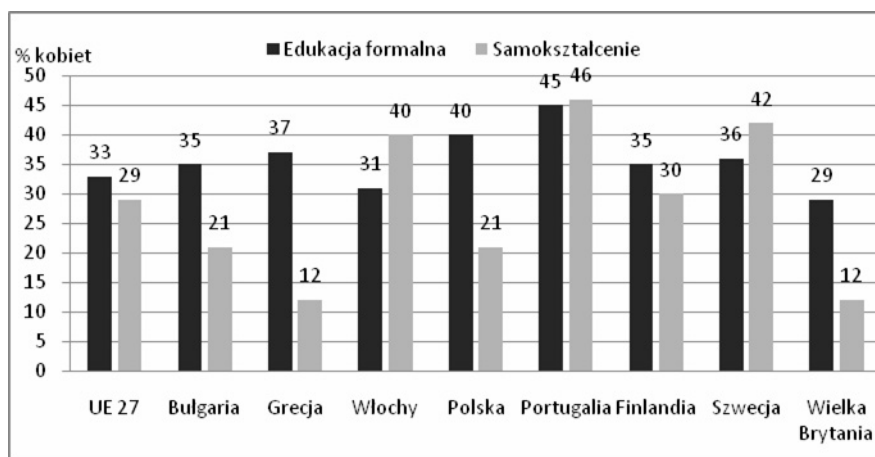
Problematyka wspierania i rozwoju sektora IT powiązana jest z procesem edukacyjnym, podczas którego uczestnicy nabywają umiejętności korzystania z informacji i nowych technologii. W dalszej kolejności zbadano strukturę wykształcenia kobiet pracujących zawodowo w wybranych krajach europejskich (rysunek 2).

We wszystkich krajach, oprócz Portugalii⁶, na rynku pracy dominowały kobiety z wykształceniem średnim, w następnej kolejności z wyższym, najrzadziej osoba zatrudniona wykształcona była w stopniu podstawowym. Im wyższe wykształcenie, tym bardziej sprzyjające warunki do rozwoju społeczeństwa informacyjnego, w związku z tym proces systematycznego wzrostu wykształcenia ludności w Europie jest korzystny z punktu widzenia budowy i wspierania SI.

⁶ Tu wyraźnie dominują zatrudnione kobiety z wykształceniem podstawowym – blisko 63%.

Rys. 2. Wykształcenie kobiet pracujących w wybranych krajach Europy w 2008 roku
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

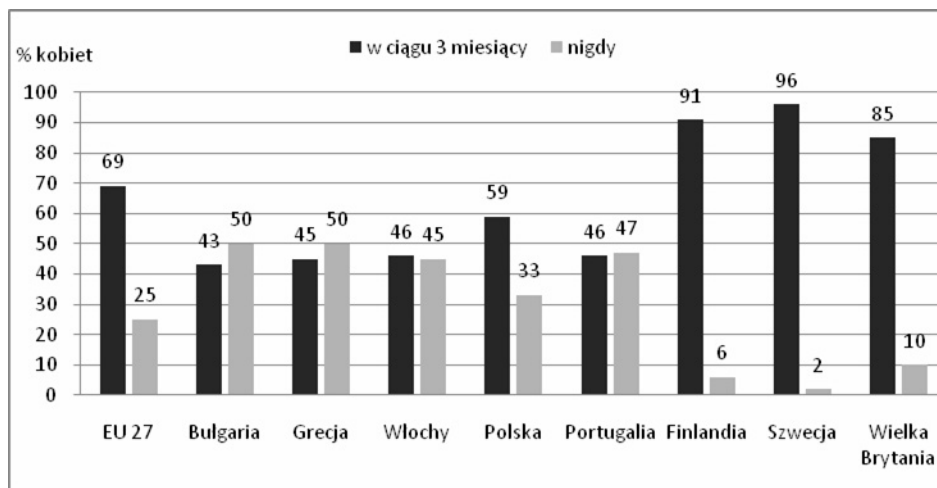
Rys. 3. Sposób pozyskiwania umiejętności informatycznych przez kobiety w 2007 roku

Uwaga: badanie przeprowadzono wśród kobiet w wieku 16–74 lata.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Na rysunku 3 przedstawiono sposób pozyskiwania umiejętności informatycznych przez kobiety, które choć raz w życiu korzystały z komputera. Źródła umiejętności były dwójakiego rodzaju – edukacja formalna lub/i samokształcenie. Przez pojęcie edukacja formalna rozumie się każdy poziom nauki szkolnej: obowiązkowy i nieobowiązkowy. Samokształcenie oznacza naukę samodzielną za pomocą książek i kursów CD. Wśród kobiet z badanych krajów bardziej zróżnicowany okazał się odsetek tych, które deklarowały „samokształcenie” w zakresie korzystania z komputera – od 12% w Grecji i Wielkiej Brytanii do 46% w Portugalii. Mniej zróżnicowana pod względem deklarowanego udziału była szkolna edukacja informatyczna – od 29% w Wielkiej Brytanii do 45% w Portugalii. Podział badanych krajów ze względu na sposób zdobywania umiejętności informatycznych zburzył podział powtarzających się wcześniej trzech grup krajów (z Europy Północnej, Południowej i najmniej rozwinięte: Polska i Bułgaria). Ciekawym uszczegółowieniem analizy byłoby zbadanie jakości edukacji formalnej i dostępnych narzędzi samokształcenia.

Po przeanalizowaniu sposobu pozyskiwania umiejętności informatycznych przyjrano się częstotliwości użytkowania komputera przez kobiety.

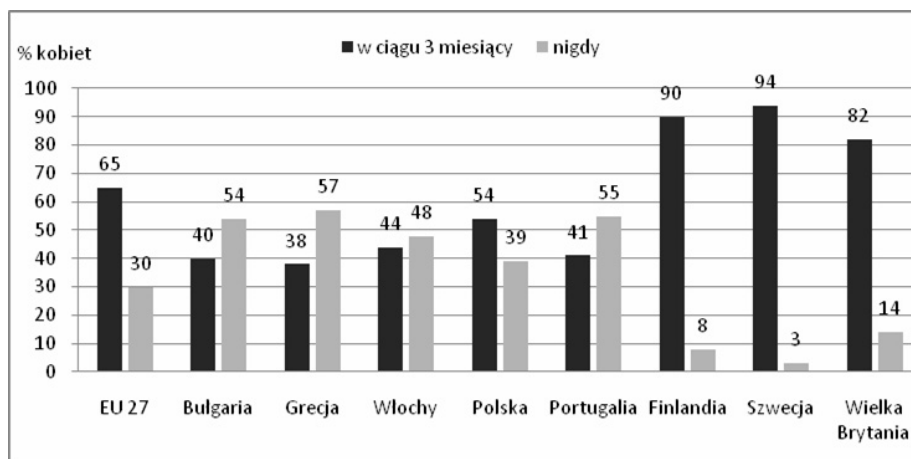

Rys. 4. Użytkowanie komputera wśród kobiet w 2007 roku

Uwaga: badanie przeprowadzono wśród kobiet w wieku 25–64 lata.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Na rysunku 4 przedstawiono w zestawieniu procentowym udział kobiet, które nigdy nie używały komputera oraz tych, które używały go w ciągu ostatnich trzech miesięcy. Zaobserwowano bardzo silne zróżnicowanie krajów pod względem tej badanej zmiennej. Użytkowanie komputera przez Finki, Szwedki i Brytyjki jest wyraźnie częstsze w porównaniu z mieszkankami pozostałych krajów. Na czwartym miejscu uplasowały się użytkowniczki z Polski. Równie istotna jest analiza częstości udzielania odpowiedzi „nigdy”. Czy można mówić o rozwiniętym społeczeństwie informacyjnym, jeżeli odsetek kobiet nigdy niekorzystających z komputera wynosi 50%? Na pewno nie, a sytuacja ta miała miejsce w Bułgarii, Grecji i w Portugalii. Są to zatem kraje dostarczające największych wyzwań w zakresie tworzenia SI.

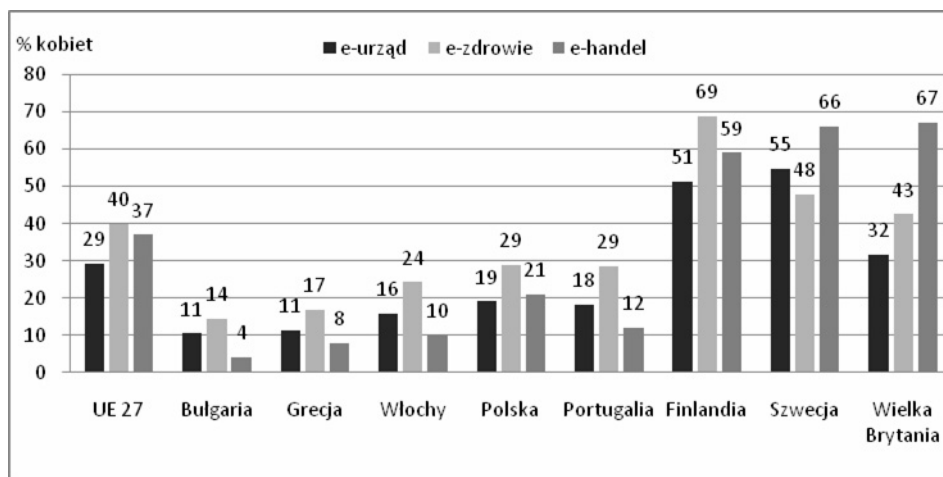
Rys. 5. Użytkowanie Internetu przez kobiety w 2007 roku

Uwaga: badanie przeprowadzono wśród kobiet w wieku 25–64 lata.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Kolejnym krokiem w badaniach nad obecnością kobiet w życiu społeczeństwa informacyjnego była analiza popularności użytkowania Internetu. Struktura odpowiedzi okazała się być podobna jak w przypadku pytania o użytkowanie komputera. Zdecydowanie odbiegającymi *in plus* pod względem częstości korzystania z Internetu są trzy najbogatsze kraje: Finlandia, Szwecja i Wielka Brytania. W krajach tych udział kobiet, które w ciągu trzech miesięcy korzystały z Inter-

netu, zdecydowanie przewyższa średni udział wyznaczony dla 27 krajów UE. W dalszych badaniach warto byłoby podjąć się próby odpowiedzi na pytanie, czy dobra sytuacja ekonomiczna krajów jest skutkiem rozwiniętego społeczeństwa informacyjnego, czy może wysoki poziom SI jest konsekwencją dobrobytu ekonomicznego.

Rys. 6. Korzystanie z e-usług przez kobiety w 2009 roku

Uwaga: badanie przeprowadzono wśród kobiet w wieku 25–64 lata.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Ostatnim aspektem badania aktywności kobiet w społeczeństwie opartym na informacji jest analiza korzystania z podstawowych e-świadczeń: e-urząd, e-zdrowie oraz e-handel (rysunek 6). Popularność użytkowania e-urzędu zmierzono za pomocą odsetka kobiet, które skorzystały z Internetu w celu zasięgnięcia informacji od władz lokalnych i państwowych. Popularność usługi e-zdrowie zbadano za pomocą odsetka osób, które za pomocą Internetu poszukiwały informacji zdrowotnych na temat chorób, kontuzji i odżywiania dla celów prywatnych. Korzystanie z usługi e-handel obrazuje odsetek kobiet, które dokonały zakupu dobra lub usługi przez Internet w celach prywatnych.

Kraje, w których poziom użytkowania e-świadczeń jest niższy niż przeciętny dla 27 krajów Unii Europejskiej, to Bułgaria, Grecja, Włochy, Polska i Portugalia. Spośród trzech badanych rodzajów e-świadczeń najbardziej popularne wśród

kobiet okazało się korzystanie z Internetu w celach zdrowotnych, następnie w celach urzędowych, najmniej popularny okazał się zaś e-handel. Niska częstotliwość dokonywania zakupów drogą elektroniczną wiąże się z niższym poziomem zasobności wymienionych krajów.

Szwecja, Finlandia i Wielka Brytania po raz kolejny potwierdziły najwyższy poziom rozwoju pod względem wybranych aspektów SI wśród badanych krajów. Wprawdzie struktura popularności poszczególnych e-świadczeń w tych krajach różni się od siebie można stwierdzić, że wszystkie trzy wymienione formy – e-urząd, e-zdrowie i e-handel – są popularne wśród kobiet mieszkających w tych krajach. Należy zaznaczyć, że rozwój i popularyzacja e-świadczeń stanowi jedną z podstaw planów eEurope, eEurope+ oraz i2010.

Podsumowanie

Spółeczeństwo informacyjne zostało stworzone dla ogółu ludności bez podziału na płeć czy wiek. Wprawdzie rozwój technologii informacyjnych zapoczątkowali mężczyźni, którzy częściej legitymują się wykształceniem technicznym, jednak nie można mówić o społeczeństwie informacyjnym bez uwzględnienia połowy ludności, czyli kobiet.

Specyfika sektora informatycznego oraz wyniki przeprowadzonych badań skłaniają ku wnioskowi, że w niektórych krajach Unii Europejskiej kobiety potrzebują wsparcia w zakresie informatycznym. Może ono przebierać różnorodne formy projektów, programów, strategii i przystosowania systemu kształcenia do celów i wymagań SI.

Aby uniknąć „wywarzania otwartych drzwi”, należy identyfikować „dobre praktyki” i implementować je w danym kraju. Wzorem do naśladowania są te kraje, w których informacja jest rzeczywiście w centrum życia społecznego. Przykładowo, w Finlandii rząd zagwarantował wszystkim mieszkańcom dostęp do Internetu, w Szwecji nie przeprowadza się spisów powszechnych, ponieważ wszystkie potrzebne informacje znajdują się w elektronicznych bazach danych.

Niezwykle ważne jest, by kobiety brały czynny udział w procesie informatyzacji kraju, by były świadomymi i aktywnymi użytkowniczkami informacji i technologii. Umiejętność korzystania z informacji i przetwarzania jej, pracy z komputerem oraz znajomość usług internetowych przez kobiety znacząco podnosi jakość życia całego społeczeństwa.

Literatura

- Bangemann M., w: *Spoleczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań z lat 2004–2008*, GUS, Warszawa 2010.
- Dębska A., Sienkiewicz P., *Kobiety w społeczeństwie informacyjnym*, w: *Spoleczeństwo informacyjne – wizja czy rzeczywistość?*, AGH Uczelniane Wydawnictwo Naukowo-Dydaktyczne, Kraków 2004.
- eEurope, http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/archive/eeurope/index_en.htm.
- Eurostat, *Labour market statistics*, European Commission, Luxemburg 2009.
- Eurostat, *The life of women and men in Europe. A statistical portrait*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxemburg 2008.
- Hozer-Koćmiel M., *Gender mainstreaming w ekonomii. Cz. II: Dystrybucja czasu i wartości pracy kobiet*, Uniwersytet Szczeciński, IADiPG, Szczecin 2007.
- Information Society database*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/information_society/data/database.
- Raport 2 Kongresu Informatyki Polskiej, Poznań, Warszawa 1999, www.kongres.org.pl/on-line/2-gi_Kongres/Raport_P_1.html#03.

WOMAN IN EUROPEAN INFORMATION SOCIETY**Summary**

The authors of presented article seek answer to the questions: whether women have the same role in Information Society like men have. How strongly women's position and status in IS differs in chosen European countries? The analysis was made for 8 European countries that take part in WINNET8 project under INTERREG IVC programme.

Information Society was created for the general population, without gender or age division. Development of information technology was ushered by men, mostly due to the popularity of technical education among them, however Information Society cannot be mentioned if not the participation of the half of world's population, women.

The specification of IT sector and results of presented research give the idea that in some EU countries women truly need a support in the IT sector. The support may include different forms of EU projects and programmes, or even a reform of educational process for young women and men. To avoid "breaking an open door", sometimes it is enough to identify good practices and implement them in the regional or national level.

Role models are countries where informatisation is a real heart of social life: Finland, where the government guarantee access to the Internet to all citizens, or Sweden, where there is no need of census due to the fact that all required data can be found in electronic data bases.

It is extremely important that women take active part in the process of informatisation of the country, that they are mindful and active users of information and new technologies. The ability of using information and processing it, computer skills and knowledge of Internet services, without a doubt, highly increase the standard of living of the whole population.

Translated by Urszula Zimoch